

นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด มุลมั่งบังไฟเอ้

Creative Dancing

“Moon Mung Bang Fai Ae: Rocket Fireball Decoration”

สุนันท์ เทียมตรี¹
ปวีญาดา แสงชาติ²
อัมพร ใจเด็จ³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขั้นตอนในการตกแต่งบังไฟเอ้ และสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานชุด มุลมั่งบังไฟเอ้ โดยมีขอบเขตในการศึกษากรรมวิธีในการทำบังไฟเอ้ของจังหวัดยโสธร โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษาภาคสนาม ศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกต และการมีส่วนร่วมในการทำบังไฟเอ้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยมีดังนี้

1. บังไฟเอ้เป็นเอกลักษณ์หนึ่งในงานประเพณีบุญบังไฟ ซึ่งนิยมนำมาร่วมในขบวนแห่บังไฟเพื่อทำการแห่ประกอบขบวนบังไฟเอ้มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามตามแบบฉบับของชาวยโสธร ซึ่งตัวบังไฟเอ้ประกอบไปด้วย เล่าบังไฟ หางบังไฟ และลูกบังไฟ โดยทำจากไม้ไผ่ทั้งหมดบังไฟเอ้นั้นมีการตกแต่งลวดลายด้วยกระดาดงโกทองโดยนิยมใช้ลวดลายศิลปะไทย โดยขั้นตอนในการทำบังไฟเอ้ของชาวยโสธร แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ (1) การเตรียมการก่อนการตกแต่ง (2) ระหว่างการตกแต่ง (3) หลังจากการตกแต่ง

2. การแสดงสร้างสรรค์ ผู้วิจัยได้นำขั้นตอนในการทำบังไฟเอ้ในงานประเพณีบุญบังไฟของชาวยโสธร มาสร้างสรรค์เป็นการแสดงในรูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน โดยแบ่งการแสดงออกเป็น 2 ช่วง คือ เริ่มต้นด้วยขั้นตอนในการทำและการตกแต่งบังไฟเอ้ จบลงด้วยขบวนแห่บังไฟเอ้ ทั้งนี้รูปแบบการแสดงนำเสนอในลักษณะการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน โดยผู้วิจัยได้การคัดเลือกผู้แสดง ออกแบบดนตรี เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง การจัดแสง การออกแบบแถว และออกแบบท่ารำให้สื่อถึงและสอดคล้องกับบริบทของประเพณีบุญบังไฟของชาวยโสธร

คำสำคัญ: บังไฟเอ้ ประเพณีบุญบังไฟ นาฏศิลป์สร้างสรรค์ นาฏศิลป์พื้นบ้าน มุลมั่ง

¹ นักศึกษาชั้นปีที่ 4 หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

² นักศึกษาชั้นปีที่ 4 หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

³ อาจารย์ที่ปรึกษา, อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์และการแสดง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

Creative Dancing

“Moon Mung Bang Fai Ae: Rocket Fireball Decoration”

Suwanan Thiamtree
Pawitchayada Sangchat
Amporn Chaied

Abstract

The objectives of this research are to study about the step of rocket fireball decoration and to create northeast folk show “Moon Mung Bang Fai Ae: Rocket Fireball Decoration”.

The scope of this study is base on the process of Rocket making in Yasothon province by using qualitative research methods, field study, documentation, interview, observation and participation in the making process, and related research.

The results of the research are as follows.

1. Bang Fai Ae: Rocket Fireball Decoration, one of the identities of the Rocket Festival, is commonly found in the rocket dancing parade in which the rocket is beautifully decorated by the people of Yasothon province. Bang Fai Ae (the rocket fireball) is composed of fire flame, rocket tail, fire ball which are all made of bamboo and decorated beautifully in Yasothon’s style using golden decorative paper in Thai pattern.

2. Regarding to the creative show, the researcher uses the steps in making Bang Fai Ae of Yasothon province to create the northeast folk performance. The performance can be divided into 2 parts; the first part comprises of preparation and decoration, and the second part is the rocket dancing parade. The style of the performance is northeast folk show.

The researcher selects the performers, composes the music, and designs the costume, the props, lighting, positioning, and choreography to present and signify the Rocket Fireball Festival in Yasothon province.

Key words: Bang Fai Ae (Rocket Fireball Decoration), Bun Bang Fai tradition, Creative Dance, Folk dance, Heritage

บทนำ

ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประเพณีประจำจังหวัดยโสธร ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป ซึ่งเป็นประเพณีที่ชาวจังหวัดยโสธรในความสำคัญมาก เพราะเป็นเอกลักษณ์ที่สืบทอดกันมาช้านาน โดยจัดขึ้นในช่วงเดือนหก (พฤษภาคม) ของทุกปี หรือในช่วงฤดูการทำนา เพื่อบูชาพญาแถน และขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ให้มีความอุดมสมบูรณ์เมื่อเริ่มต้นฤดูกาลทำนา ทำไร่ อีกทั้งยังเป็นการแสดงถึงการให้ความร่วมมือ และสร้างความสามัคคีในการทำงานเป็นหมู่คณะ ในงานประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธรแบ่งการจัดงานออกเป็น 3 วัน คือ 1) วันโฮม เป็นการรวมคนในคุ้ม ชุมชน หรือหมู่บ้าน ช่วยกันเตรียมการจัดงานก่อนวันจริง 2) วันจริง เป็นวันประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงามพร้อมกับขบวนรำเซิ้ง และ 3) วันการแข่งขันจุดบั้งไฟขึ้นสูง ซึ่งในวันโฮมนั้นจะมีการประดับตกแต่งบั้งไฟ หรือการเอ้บั้งไฟ เมื่อตกแต่งเสร็จแล้วจะเรียกว่า “บั้งไฟเอ้” คือ บั้งไฟที่มีความสวยงามด้วยการประดับตกแต่ง บั้งไฟเอ้ถือว่าเป็นอีกหนึ่งเอกลักษณ์ในงานประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งนิยมนำมาร่วมในขบวนเซิ้งบั้งไฟเพื่อทำการแห่ประกวดขบวนบั้งไฟเอ้ มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามตามแบบฉบับของชาวยโสธร ซึ่งตัวบั้งไฟเอ้ประกอบไปด้วยเลาบั้งไฟ หางบั้งไฟ และลูกบั้งไฟโดยทำจากไม้ไผ่ทั้งหมด บั้งไฟเอ้นั้นมีการตกแต่งลวดลายด้วยกระดาดงโกทอง โดยนิยมใช้ลวดลายศิลปะไทย โดยขั้นตอนในการทำบั้งไฟเอ้ของจังหวัดยโสธร แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การเตรียมการก่อนการตกแต่ง 2) ระหว่างการตกแต่ง และ 3) หลังจากการตกแต่ง ซึ่งในสมัยก่อนเมื่อตกแต่งเสร็จจะนำขึ้นใส่เกวียนเข้าร่วมในขบวนรำเซิ้ง แต่ในสมัยปัจจุบันนี้จะนำไปไว้บนรถยนต์

ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดประดิษฐ์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านสร้างสรรค์ชุด มุลม้งบั้งไฟเอ้ โดยนำขั้นตอนในการเอ้บั้งไฟที่ประกอบไปด้วย เลาบั้งไฟ ลูกบั้งไฟ และหางบั้งไฟ และการประดับตกแต่งอย่างสวยงามจนเป็นบั้งไฟเอ้ และสื่อออกมาให้เห็นเป็นภาพสะท้อนถึงวิธีการทำบั้งไฟเอ้ที่ถ่ายทอดความเข้าใจของคนรุ่นหลัง เพื่อสืบสานขั้นตอนในการทำบั้งไฟเอ้ที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวจังหวัดยโสธร และเพื่อเป็นการส่งเสริมศิลปะด้านการแสดงต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาขั้นตอนในการตกแต่งบั้งไฟเอ้ของจังหวัดยโสธร
2. เพื่อสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด “มุลม้งบั้งไฟเอ้”

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. กลุ่มเป้าหมายในการเก็บข้อมูล คือ ปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านการเอ้บั้งไฟในจังหวัดยโสธร
2. การสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1) การศึกษาภาคสนาม การสังเกต การสัมภาษณ์ และการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร หนังสือวารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบการพัฒนาเครื่องมือ

2) ออกแบบประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสัมภาษณ์ และแบบสังเกต ตามกรอบที่กำหนดไว้

3) ให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบ

4) นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และความเหมาะสมของถ้อยคำ

5) ผู้วิจัยนำเครื่องมือมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ

6) จัดทำเครื่องมือฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

3. การรวบรวมข้อมูล

1) เตรียม/วางแผนดำเนินการวิจัย

2) ศึกษาเอกสาร งานวิจัย และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการเอ้าท์ไฟในจังหวัดยโสธร

3) สร้างเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ประเด็นสนทนากลุ่ม

4) เก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับการเอ้าท์ไฟในจังหวัดยโสธร โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญด้านการเอ้าท์ไฟ เพื่อให้ได้ข้อมูลกำหนดประเด็นที่ต้องการนำเสนอเป็นชุดการแสดงผล

5) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม

6) พัฒนารูปแบบนาฏยประดิษฐ์

7) นำเสนอชุดการแสดงที่พัฒนาขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งเป็นครูผู้สอนนาฏศิลป์ให้ข้อเสนอแนะและวิพากษ์การแสดง เพื่อให้ได้ชุดการแสดงซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และสามารถนำเสนอเรื่องราวได้ถูกต้อง ชัดเจน

8) วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการพัฒนาชุดการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านสร้างสรรค์ โดยการเรียบเรียงข้อมูลเชิงคุณภาพ

9) สรุปผลการวิจัย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ ลงพื้นที่ภาคสนาม การมีส่วนร่วมในการแสดง และการวิพากษ์การแสดงใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา แยกแยะเป็นหมู่ ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยสร้างสรรค์ เพื่อทำการสรุปความเชิงพรรณนาต่อไป

สรุปผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาขั้นตอนในการตกแต่งบั้งไฟเอ้ของจังหวัดยโสธร

ประเพณีบั้งไฟของชาวจังหวัดยโสธร เป็นการทำบั้งไฟเพื่อบูชาพญาแถนซึ่งสืบทอดกันมา ยาวนาน เป็นประเพณีที่ประชาชนในท้องถิ่น และเป็นการส่งสารให้กับพญาแถนรู้ว่าถึงฤดูกาลทำนาของ ชาวจังหวัดยโสธรเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ประเพณีบั้งไฟเป็นการสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ เพราะการจัดประเพณีเช่นนี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนในหมู่บ้านให้มาช่วยงานบุญมีการลงมือทำ แต่ละขั้นตอน โดยภายในงานประเพณีบั้งไฟจะมีการแข่งขันจุดบั้งไฟ การประกวดขบวนเชิงบั้งไฟและ การประกวดขบวนแห่บั้งไฟสวยงาม ซึ่งในปัจจุบันมี 2 แบบ คือแบบสวยงาม และแบบโบราณ ซึ่งมีขนาด เล็กกว่าซึ่งในสมัยก่อนจะใช้เกวียนหรือคนแบก แตกต่างจากปัจจุบันที่ใช้รถยนต์ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำ บั้งไฟเอ้ ได้แก่ ไม้ไผ่ ลวด กระจาดดั่งโกทอง ลีวที่ใช้สำหรับแกะสลักลวดลาย ค้อน กาว กรรไกร ตาข่าย หน้าซ่าง โฟม ผ้าที่ใช้สำหรับจับจีบ สีสเปรย์ และตะปู ขั้นตอนในการทำและการตกแต่งบั้งไฟเอ้ มี ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนในการทำบั้งไฟเอ้

(1) การเตรียมการก่อนการตกแต่ง

- เริ่มจากผู้นำชุมชน ประชุม และวางแผนเพื่อแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบในการจัดงาน
- จัดสรรงบประมาณที่ทางเทศบาลเมืองยโสธรได้มอบให้แต่ละชุมชน พร้อมทั้งหานางรำ มาร่วมขบวนเชิงบั้งไฟและหาช่างบั้งไฟเอ้ที่มีฝีมือมาทำบั้งไฟเอ้เพื่อแห่ประกอบขบวน
- ก่อนจะลงมือทำบั้งไฟเอ้ ช่างบั้งไฟจะต้องจัดอุปกรณ์ไว้ให้ครบเรียบร้อยเพื่อความสะดวก ได้แก่ พรำที่ใช้ในการตัดไม้ไผ่ เลื่อย ไม้ไผ่ หวายหรือเส้นลวด
- จากนั้นเตรียมเลาบั้งไฟซึ่งใช้ลำไม้ไผ่ตัดให้มีความยาวประมาณ 1.70 เมตร โดยเลาบั้งไฟ นั้นมีความสั้นยาวไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับครูแต่ละคน
- การทำหางบั้งไฟ โดยนำไม้ไผ่มาย่างไฟแล้วตัดให้ตรง แล้วนำมามัดติดกับเลาบั้งไฟ
- จากนั้นนำลูกบั้งไฟที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่มาชุบน้ำมันหนกเบาที่สุด แล้วตัดกระบอกไม้ไผ่ให้มีความสั้นยาวลดหลั่นกันไป แล้วนำกระบอกไม้ไผ่ไปตัดเอาส่วนปลายออกให้มีลักษณะป้านแหลมแนบ กับตัวบั้งไฟทางส่วนหัว
- นำลูกบั้งไฟมามัดล้อมรอบเลาบั้งไฟด้วยหวายหรือเส้นลวด แล้วนำบั้งไฟที่ประกอบเสร็จ แล้วแขวนไว้เพื่อรอการตกแต่ง

ภาพที่ 1 การนำลูกบั้งไฟมาประกอบเข้ากับเลาบั้งไฟ

ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ln7HPOng4iM>

(2) ระหว่างการตกแต่ง

- เตรียมอุปกรณ์ที่ใช้ในการตกแต่ง โดยในส่วนนี้ผู้หญิงชาวบ้านจะมาช่วยจัดหาอุปกรณ์ด้วยซึ่งอุปกรณ์ที่ใช้ในการตกแต่ง ได้แก่ กระดาษดั่งโกทอง สิ่งที่ใช้สำหรับแกะสลักลวดลาย ค้อน กาว กรรไกร ตาข่ายหน้าซ่าง โฟมที่ใช้ทำเป็นรูปพญานาคเพื่อติดหัวบั้งไฟที่ใช้ระบายรูปพญานาค มีด แกะสลักโฟม

- ช่างบั้งไฟนำโฟมมาแกะสลักเป็นรูปพญานาคเพื่อใช้ติดหัวบั้งไฟ และผู้หญิงชาวบ้านจะช่วยกันร้อยตาข่ายหน้าซ่างเพื่อนำไปห้อยที่ตัวบั้งไฟเอ้

- จากนั้นช่างบั้งไฟนำกระดาษดั่งโกทองมาแกะสลักลวดลาย โดยใช้ลวดลายศิลปะไทย เช่น ลายกนก ลายประจายาม เป็นต้น

- นำกระดาษดั่งโกทองที่แกะสลักลวดลายเรียบร้อยแล้วไปปิดทับลงบนลูกบั้งไฟที่ล้อมรอบเลาบั้งไฟทั้งหมดด้วยการ

- แล้วนำรูปพญานาคไปติดที่หัวบั้งไฟ และห้อยตาข่ายหน้าซ่างลงมาจากตัวบั้งไฟเอ้เป็นขั้นตอนสุดท้ายในการตกแต่งบั้งไฟเอ้

ภาพที่ 2 การประกอบลอยดลและหัวพญานาคเข้ากับตัวบั้งไฟเอ้
ที่มา: <https://www.youtube.com/watch?v=ln7HPOng4iM>

(3) หลังจากการตกแต่ง

- ช่างบั้งไฟจะนำบั้งไฟเอ้ที่มีการตกแต่งเรียบร้อยแล้วไปประดับบนรถบั้งไฟเอ้ที่เตรียมไว้ ซึ่งประกอบไปด้วยบุษบกเป็นองค์ประกอบไว้บนราชรถ เพื่อสมมติให้เป็นปราสาทผาแดง นางไอ่ และเกรินเป็นส่วนที่ยื่นออกสองข้างของบุษบก และมีรูปสัตว์ต่าง ๆ ที่แสดงเรื่องราวตำนานที่ทำให้เกิดบุญบั้งไฟ การประดับรถบั้งไฟเอ้ขึ้นอยู่กับแต่ละชุมชนว่าจะนำเสนอเรื่องราวนั้น ๆ และยังมีการจับจีบผ้า เป็นระบายล้อมรอบรถบั้งไฟเอ้ เพื่อให้เกิดความสวยงาม

- เมื่อนำบั้งไฟเอ้ไปประดับไว้บนรถบั้งไฟเอ้แล้วเป็นอันเสร็จเรียบร้อยแล้ว และเมื่อถึงวันประกวดนำรถบั้งไฟเอ้ไปประกอบขบวนแข่งบั้งไฟ ซึ่งขบวนนั้นจะประกอบด้วย ป้ายเฉลิมพระเกียรติ ขบวนนางรำ วงดนตรีในขบวนแข่งบั้งไฟ ป้ายคุ้ม ขบวนแห่ชาวบ้าน และรถบั้งไฟเอ้

ภาพที่ 3 บั้งไฟเอ้หลังจากตกแต่งเสร็จ
ที่มา: <https://goo.gl/W6sGAh>

ภาพที่ 4 รูปแบบการตั้งขบวน

ที่มา: <https://goo.gl/sDZR8f>

2. ผลการสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ชุด “มูลมังบังไฟเอ้”

2.1 กรอบความคิดการออกแบบการแสดง

จากประเพณีบุญบังไฟ มีการนำบังไฟเอ้มาร่วมในขบวนแข่งบังไฟเพื่อทำการแห่ประกอบขบวนบังไฟเอ้มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงามตามแบบฉบับของชาวยโสธร ซึ่งตัวบังไฟประกอบไปด้วยเลาบังไฟ หางบังไฟ และลูกบังไฟ โดยทำจากไม้ไผ่ทั้งหมดบังไฟเอ้นั้นมีการตกแต่งลวดลายด้วยกระดาษดังโกทองโดยนิยมใช้ลวดลายศิลปะไทย ผู้สร้างสรรค์ผลงานจึงนำขั้นตอนในการทำบังไฟเอ้มานำเสนอในรูปแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน เริ่มต้นด้วยขั้นตอนในการทำและการตกแต่งบังไฟเอ้ จบลงด้วยขบวนแห่บังไฟเอ้

2.2 การคัดเลือกนักแสดง

การสร้างสรรค์ผลงานชุด มูลมังบังไฟเอ้ ผู้สร้างสรรค์ผลงานได้คัดเลือกนักแสดงที่เหมาะสมกับชุดการแสดง ดังนี้

2.2.1 จำนวนนักแสดงทั้งหมด 8 คน แบ่งเป็น ชาย 4 คน หญิง 4 คน

2.2.2 พิจารณาจากพื้นฐานการฟ้อนรำของผู้แสดง สามารถรำพื้นบ้านอีสานได้

2.2.3 พิจารณาจากรูปร่าง ส่วนสูงของนักแสดง ใช้นักแสดงหญิงและชายส่วนสูงเท่ากัน

และรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกัน

2.2.4 เลือกนักแสดงที่สามารถสื่ออารมณ์ในการแสดงได้ชัดเจน

2.2.5 พิจารณาจากความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของนักแสดง

2.2.6 มีปฏิภาณไหวพริบในการแสดง

2.3 การออกแบบดนตรี

การแสดงชุด มุลมังบังไฟเอ้ แบ่งการแสดงเป็น 2 ช่วง

ช่วงที่ 1 การทำและการตกแต่งบังไฟเอ้

- ดนตรีช่วงแรกเปิดตัวด้วยเสียงแคนและเสียงพิณ และมีเสียงตัดไม้ไผ่ จากนั้นมีเสียงปี่พาทย์ประกอบกับเครื่องดนตรีอีสานมีจังหวะเร็วขึ้นเรื่อย ๆ และช้าลงมีเสียงปี่พาทย์เพิ่มความหวานอ่อนช้อยสวยงามให้กับนักแสดงหญิง

ช่วงที่ 2 ขบวนแห่บังไฟเอ้

- ใช้ดนตรีจังหวะเร็ว ให้ความสนุกสนาน ใช้เครื่องดนตรีอีสาน 6 ชิ้น ได้แก่ แคน พิณ โหวด ปี่ กลอง และโป่งกลาง โดยใช้ลายเชิงบังไฟ

2.4 เครื่องแต่งกายและทรงผม

- เครื่องแต่งกาย

การออกแบบเครื่องแต่งกายชายและหญิงในการแสดงชุด มุลมังบังไฟเอ้ ได้รับแนวความคิด มาจากขบวนเชิงในประเพณีบุญบังไฟ โดยมีการดัดแปลงเครื่องแต่งกายให้สวยงาม และประยุกต์ให้เข้ากับปัจจุบันเหมาะสมกับการแสดง

เครื่องแต่งกายชาย

ภาพที่ 5 เครื่องแต่งกายนักแสดงชาย (ด้านหน้าและด้านหลัง) ในการแสดงชุด มุลมังบังไฟเอ้
ที่มา: ผู้วิจัย

เครื่องแต่งกายและทรงผมหญิง

ภาพที่ 6 เครื่องแต่งกายนักแสดงหญิง (ด้านหน้าและด้านหลัง) ในการแสดงชุด มุลมังบั๊ฟไฟเอ้
ที่มา: ผู้วิจัย

2.5 การออกแบบอุปกรณ์การแสดง

ตาข่ายหน้าช้าง สื่อถึงการเฝ้าไฟโดยช่วงแรกจะห้อยที่เอวของนักแสดงหญิงแล้วนำออกมาตกแต่งบั๊ฟไฟ ซึ่งตาข่ายหน้าช้างนั้นจะปรากฏในบั๊ฟไฟเอ้ที่อยู่ในขบวนรำเชิงในงานประเพณี บุญบั๊ฟไฟ ซึ่งผู้สร้างสรรค์ผลงานนำมาประยุกต์ใช้เป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดง

ภาพที่ 7 ตาข่ายหน้าช้าง
ที่มา: ผู้วิจัย

2.6 การออกแบบแสง

การออกแบบแสงในการแสดง ชุดมูลมั่งบังไฟเอ้ ในการแสดงช่วงแรก ผู้ชายออกมาเตรียมตัดไม้ไฟเพื่อทำบังไฟ ใช้แสงสีน้ำเงินผสมสีส้ม ส่องจากด้านบนให้อารมณ์ความศรัทธาในความเชื่อของชาวบ้าน จากนั้นเปิดไฟเคลียร์สีส้มและสีขาว ในช่วงที่ผู้ชายเริ่มตัดไม้ และการทำบังไฟให้อารมณ์ความเข้มแข็งและแสดงให้เห็นถึงช่วงเวลากลางวันช่วงสุดท้าย คือขบวนแห่บังไฟ ใช้ไฟแสงสีน้ำเงินเพื่อให้อารมณ์ความสนุกสนาน ความรื่นเริง และความศรัทธา

ตัวอย่างการออกแบบแสง

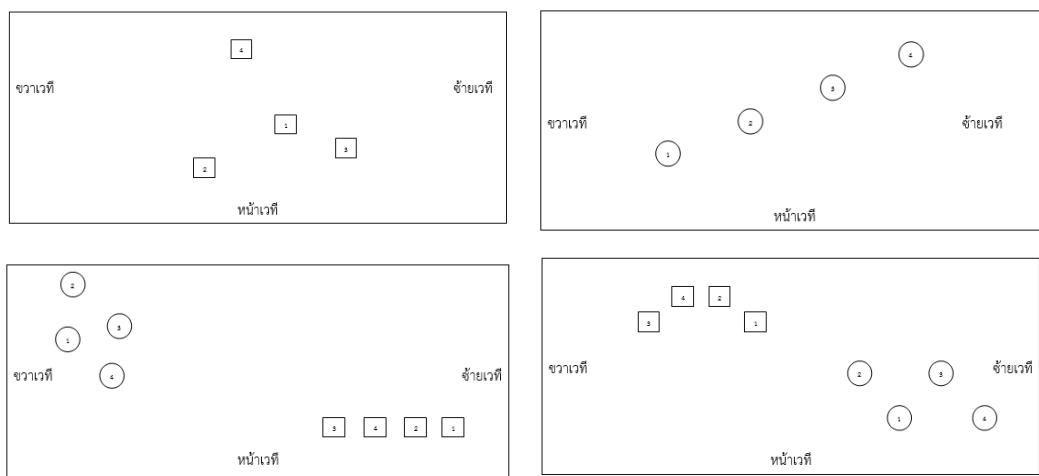

ภาพที่ 8 การออกแบบแสงการแสดงชุด มูลมั่งบังไฟเอ้
ที่มา: ผู้วิจัย

2.7 รูปแบบการแปรแถว

การแปรแถวในการแสดง ชุดมูลมั่งบังไฟเอ้ ในการแสดงใช้แถวที่ไม่สลับซับซ้อน เนื่องจากมีนักแสดงทั้งหมด 8 คน ใช้แถวสอดคล้องทำนองเพลง กำหนดแถวในแต่ละช่วงเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวของกรรมวิธีการทำบังไฟเอ้ โดยมีแถวดังนี้ แถวหน้ากระดาน แถวสลับฟันปลา แถวเฉียง แถวตอนเดียว แถวตอนคู่ แถวตอนลึก แถวปากพญิง แถวสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด และวงกลมชั้นเดียว

ตัวอย่างการแปรแถว

ภาพที่ 9 การออกแบบการแปรแถวการแสดงชุด มุลมังบังไฟเอ้

ที่มา: ผู้วิจัย

2.8 การออกแบบท่ารำ

การออกแบบท่ารำ ได้นำท่าหลักของเซิ้งบั้งไฟ ฟ้อนกลองยาว ท่ารำแม่บทอีสาน และท่ารำจากท่าทางธรรมชาติมาปรับใช้ในการแสดง ใช้ท่าสื่อให้เห็นถึงเรื่องราวขั้นตอนกรรมวิธีการทำบั้งไฟเอ้ และขบวนเซิ้งบั้งไฟจากประเพณีบุญบั้งไฟของชาวจังหวัดยโสธร

ตัวอย่างท่ารำ

ภาพที่ 10 การออกแบบท่ารำ (นักแสดงชาย) การแสดงชุด มุลมังบังไฟเอ้

ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 11 การออกแบบท่ารำ (นักแสดงหญิง) การแสดงชุด มุลมั่งบั้งไฟเอ้
ที่มา: ผู้วิจัย

อภิปรายผลการศึกษา

นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ ชุด มุลมั่งบั้งไฟเอ้ สร้างสรรค์ขึ้นด้วยกระบวนการนาฏยประดิษฐ์ผ่านการนำเสนอแนวคิด การคัดเลือกนักแสดง การออกแบบดนตรีประกอบการแสดง การออกแบบเครื่องแต่งกายและทรงผม การออกแบบอุปกรณ์ประกอบการแสดง การออกแบบแสง การออกแบบรูปแบบแถว โดยการผสมผสานจารีต ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิม สำหรับขั้นตอนในการทำบั้งไฟเอ้ ตลอดจนการนำไปใช้ประกอบในขบวนรำเซิ้งบั้งไฟ ให้เกิดความสวยงาม รวมถึงการสื่อสารเรื่องราวและอัตลักษณ์ของชาวจังหวัดยโสธร ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ประวัติศาสตร์ในงานศิลปะของจังหวัดยโสธร

จากการศึกษาแนวคิด กระบวนการสร้างสรรค์ทางด้านนาฏศิลป์แล้วนั้น พบว่า นาฏยศิลป์สร้างสรรค์ ชุด มุลมั่งบั้งไฟเอ้ ได้แนวคิดในการสร้างสรรค์ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องที่ต้องการนำมาสร้างสรรค์การแสดง
2. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์หาอัตลักษณ์สำหรับการแสดง
3. เลือกรูปแบบที่ใช้ในการแสดง
4. นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาสร้างสรรค์ในรูปแบบการแสดงที่เลือก
5. ออกแบบองค์ประกอบการแสดง ได้แก่ คัดเลือกผู้แสดง ดนตรี ท่ารำ เครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง และกระบวนการแปรแถวบนเวที
6. ทดลองการแสดง ควรทดลองอย่างน้อย 3 ครั้ง พร้อมกับการปรับแก้ก่อนเผยแพร่ โดยผ่านผู้ทรงคุณวุฒิทางการสร้างสรรค์การแสดง
7. เผยแพร่ผลงานการแสดง และจัดทำรูปเล่ม

การออกแบบท่ารำ การรำเชิงบั้งไฟนั้นมีเอกลักษณ์ในการฟ้อนในแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนอีสาน ท่ารำที่เป็นแบบแผนมีไม่มากนัก ผู้วิจัยจึงนำท่ารำที่ปรากฏในการเชิงบั้งไฟของชาวจังหวัดยโสธร ผสมผสานกับท่ารำในแม่บทอีสาน และฟ้อนกลองยาว สอดคล้องกับอมรา กล้าเจริญ (2531: 33) ที่กล่าวว่า การฟ้อนรำเกิดจากการที่มนุษย์ดัดแปลงท่าทางมาจากธรรมชาติ และการบวงสรวงบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ด้วยการฟ้อนรำ

การใช้พื้นที่และการแปรแถวในการแสดง กำหนดให้แถวในแต่ละช่วงเพื่อให้ผู้ชมเข้าใจเรื่องราวของกรรมวิธีการทำบั้งไฟเอ้ โดยมีแถวดังนี้ แถวหน้ากระดาน แถวสลับฟันปลา แถวเฉียง แถวตอนเดียว แถวตอนคู่ แถวตอนลึก แถวปากพญิง แถวสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด และวงกลมชั้นเดียว สอดคล้องกับ ประทิน พวงสำลี (2514: 53) ซึ่งกล่าวถึงการแปรแถวว่า เป็นกลวิธีที่จะทำให้แถวเปลี่ยนแปลงเป็นรูปลักษณะต่าง ๆ สาเหตุของการแปรแถวเพื่อเปลี่ยนอิริยาบถ ทำให้ผู้ชมไม่เกิดความเบื่อหน่าย ชวนติดตามตลอดชุดการแสดง

เอกลักษณ์ของการแสดงที่ปรากฏในการแสดงนั้น ประการแรก มีการใช้ท่าทางธรรมชาติมาประยุกต์เป็นท่ารำ เพื่อสื่อสารถึงขั้นตอนในการทำบั้งไฟเอ้ ผสมผสานกับท่ารำพื้นฐานจากการฟ้อนแม่บทอีสาน ประการที่สอง การสื่อสารความสามัคคีระหว่างคนในชุมชนที่ร่วมมือกันทำบั้งไฟเอ้เพื่อนำมาใช้ประกอบขบวนรำเชิง ประการที่สาม การนำตาข่ายนาควางที่ประดับอยู่ในบั้งไฟเอ้มาประยุกต์ใช้เป็นอุปกรณ์ในการแสดง เพื่อแสดงให้เห็นถึงการประดับตกแต่งบั้งไฟเอ้ที่เหมือนจริง

การคัคนักแสดง พิจารณาจากพื้นฐานการฟ้อนรำของผู้แสดง สามารถรำพื้นบ้านอีสานได้รูปร่าง ส่วนสูงของนักแสดง ใช้นักแสดงหญิงและชายส่วนสูงเท่ากัน และรูปร่างลักษณะคล้ายคลึงกัน การสื่อสารมณีนในการแสดง ความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ของนักแสดง และมีปฏิภาณไหวพริบในการแสดง สอดคล้องกับ ฉันทนา เอี่ยมสกุล (2557: 85) กล่าวว่า ผู้ออกแบบท่ารำนานาภูมิศิลปสร้างสรรค์ จะต้องเป็นผู้ที่ศึกษาความรู้เกี่ยวกับรูปร่างโครงหน้าให้เหมาะสมกับการแสดงแต่ละประเภทให้ใกล้เคียงหลักฐานมากที่สุด รูปร่างควรจะมีสัดส่วนความสูงเสมอกันเพื่อความสวยงามและสะดวกในการแปรแถว

ดนตรีที่ใช้ในขบวนแห่บุญบั้งไฟเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ประกอบไปด้วย กลองตุ้ม กลองยาว ฉาบพิน แคน เบส คีย์บอร์ด ปี่ภูไท และยังคงการบรรเลงดนตรีลายดั้งเดิมของชาวจังหวัดยโสธรไว้นั่นคือ “ลายเชิงบั้งไฟ” สอดคล้องกับ นพดล ศรีสว่าง (2550: 40) ที่กล่าวถึงทำนองเพลงพื้นบ้านซึ่งสื่อถึงความเป็นดนตรีพื้นเมืองอีสานชัดเจน เพราะมีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความเรียบง่าย อันแสดงถึงความเป็นพื้นเมืองอย่างแท้จริง

การแต่งกายผู้แสดง ลักษณะการแต่งกายได้ออกแบบมาจากชุดในขบวนรำเชิงบั้งไฟของชาวจังหวัดยโสธรที่ใช้ในแต่ละปี บั้งไฟเอ้ และการแต่งกายแบบชาวบ้าน นำมาผสมผสานกันพร้อมกับประยุกต์เข้ากับรูปแบบเครื่องแต่งกายที่เป็นสากล สอดคล้องกับแนวคิดในการประดิษฐ์ท่ารำและชุดการ

แสดงของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547: 213) ที่กล่าวว่า นักนาฏยประดิษฐ์ต้องกำหนดรูปแบบและแนวทางของฉากและเครื่องแต่งกายให้ตอบสนองและส่งเสริมการแสดงอย่างเหมาะสม

อุปกรณ์ประกอบการแสดง ที่นำมาใช้สำหรับการแสดงชุดนี้ คือ “ตาข่ายหน้าช้าง” ซึ่งเป็นอุปกรณ์ประกอบการแสดงเพื่อสื่อถึงการเอ้าหรือการตกแต่งบั้งไฟโดยเพิ่มสีสันสวยงามของตาข่ายหน้าช้างเพื่อให้สวยงามเหมาะกับการแสดง สอดคล้องกับ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547: 291) กล่าวว่า อุปกรณ์การแสดงจึงเป็นตัวบ่งชี้สัญลักษณ์ของการแสดง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1. การศึกษาครั้งนี้ศึกษาเฉพาะประเพณีบุญบั้งไฟของชาวจังหวัดยโสธรเท่านั้น ควรจะมีการศึกษาประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดอื่น ๆ ในเขตภาคอีสานเพื่อให้ทราบรูปแบบ และเปรียบเทียบความแตกต่าง
2. ในปัจจุบันจังหวัดยโสธรรยังคงเอกลักษณ์ ขนบธรรมเนียม และประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ควรจะมีการศึกษาประเพณีอื่น เพื่อรวบรวมไว้เป็นแหล่งข้อมูลให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา
3. จากการศึกษาในครั้งนี้ควรมีการนำข้อมูลไปเผยแพร่กับผู้ที่มีความสนใจในเรื่องประเพณีบุญบั้งไฟและกรรมวิธีการทำบั้งไฟเอ้ เพื่อให้ผู้ที่สนใจได้ศึกษา และเชิดชูภูมิปัญญาประเพณีพื้นบ้านของชาวจังหวัดยโสธร

บรรณานุกรม

- กฤษฎา ชวนชูใจ. (2553). ภาพบังไฟเฝ้าหลังจากตกแต่งเสร็จ. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561, จาก <https://goo.gl/W6sGAh>
- ขนมไทยanc. (2556). ภาพรูปแบบการตั้งขบวนรำเซิ้งบังไฟ. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561, จาก <https://goo.gl/sDZR8f>
- ฉันทนา เอี่ยมสกุล. (2557). ศิลปะการออกแบบท่ารำ (นาฏศิลป์สร้างสรรค์). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ อ.ก๊อปปี้เซ็นเตอร์.
- นพดล ศรีสว่าง. (2550). รายงานการใช้คู่มือประดิษฐ์ท่ารำเซิ้งยางพาราประกอบการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้ศิลปะสาระนาฏศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ชุดเซิ้งยางพารา. สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาเลยเขต 1 สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ.
- ประทีน พวงสำลี. (2514). หลักนาฏศิลป์. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยมิตรการพิมพ์.
- ยูริ กมลเสรีรัตน์.(2546). บุญบังไฟโสธร ประเพณีขอฝนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน. กรุงเทพฯ: ด่าน สุทธาการพิมพ์.
- สุนันทา กิณวิงค์. (2554). ชาติพันธุ์วรรณนาแห่งการสื่อสาร : กรณีศึกษางานประเพณีบุญบังไฟ ตำบล สร้างมิ่ง อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). นาฏศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ: ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมรา กล้าเจริญ. (2531). สุนทรียนาฏศิลป์. กรุงเทพฯ: โอ เอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- kong99plus. (2555). ภาพการนำลูกบังไฟมาประกอบเข้ากับเลาบังไฟ สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ln7HPong4iM>
- kong99plus. (2555). ภาพการประกอบลวดลายและหัวพญานาคเข้ากับตัวบังไฟเฝ้า. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กันยายน 2561, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=ln7HPong4iM>